

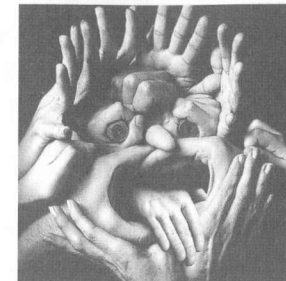
Proč v
zotroč
rovoln
a pod
vždy
sami
své ne
Jak
čení ja
A j
vyma
z okov
pevně
pravy

Vý
psaný
nebyl
úvahu
ranské
nejví
franco
jako
myšle
o vzta
pánem
lýzu m
z vůle
není p
rana, n

„Ja
měst a
tyrana
než to
jim m
oni sa
žovat

Étienne de La Boétie

ROZPRAVA O DOBROVOLNÉM OTROCTVÍ

„*Nic dobrého mnohovládí; jeden ať je panovník,*“¹ pronesl před lidmi Homérův Odysseus. Kdyby býval zůstal u „*nic dobrého mnohovládí*“, nemohl udělat lépe. Avšak Odysseus – místo aby pokračoval zdůvodněním, že panování několika jednotlivců nemůže být dobré, neboť již vlada jediného člověka s panovnickým titulem je krutá a neřídí se rozumem – naopak dodává: „*jeden ať je panovník*“.

Musíme Odysseovi prominout – zmíněná slova mu do úst pravděpodobně vložila potřeba zažehnat vzpouru v řadách vojáků a jeho řeč se dle mého soudu více podřídila daným okolnostem nežli pravdě. Rozum však velí říci, že podléhat jakémukoliv vladaři je to největší možné neštěstí – vždyť dobrotou a laskavostí takového člověka si nelze být nikdy zcela jist, protože díky své moci může být zlý, kdykoliv se mu zamane. A kolik pánů v mnohovládí člověk má, tolikrát se jeho neštěstí znásobuje.

Nechci zde pojednávat o tolik přetřásané otázce, zda jsou na světě lepší způsoby veřejné vlády* nežli monarchie. Navíc ještě předtím, než bych se začal zabývat tím, jaké místo zastává monarchie mezi různými způsoby správy věcí veřejných, položil bych si otázku, zda jí zde vůbec nějaké místo náleží – neboť lze jen stěží spatřovat cokoli ve

* La Boétie zde užívá výrazu „*les républiques*“.

řejného v takové podobě vlády, kde vše patří jednomu člověku. Tato otázka nás zde však nyní nezajímá. Právem by si zasloužila vlastní spis a zákonitě by vyvolala nejrůznější politické pře.

V této chvíli bych chtěl pouze pochopit, jak je možné, že tolik lidí, městeček, měst a národů častokrát snáší vládu jediného tyрана, jenž se nemůže prokázat jinou mocí než tou, kterou mu sami tito lidé svěřili; jenž jim může škodit pouze do té míry, jakou jsou oni sami ochotni strpět; jenž jim může ubližovat pouze v případě, že oni sami se mu raději podřídí, než aby se mu protivili. Zajisté je to věc vsutku zvláštní, a přitom tak běžná, že by nad tím měl člověk spíše smutnit nežli žasnout – miliony milionů lidí bídne posluhují a ohýbají hřbet nikoli proto, že by je k tomu donutila síla větší než oni, nýbrž pouze a jedine proto, že je patrně okouzleno a zmámilo jméno jednoho, jehož se nemusí ale bát, protože je sám, ani ho nemusí milovat, protože s nimi zachází nelidsky a krutě.

Lidský druh je slabý, a proto se často musíme podřizovat síle, dělat ústupky, neboť nemůžeme být vždy ti silnější. Donutí-li tedy válka určitý národ sloužit jedinému člověku, tak jako se Atény kdysi podrobily třiceti tyranům², pak by se tomuto poddanství neměl nikdo divit, ale pouze této skutečnosti litovat – anebo spíše místo údivu či lítosti toto zlo trpělivě snášet a čekat na šťastnější chvíle v budoucnu.

Od přírody je nám dáno, že značnou část našeho života určuje přátelská náklonnost k ostatním lidem – je rozumné milovat ctnost, cenit si dobrých skutků, projevovat uznání za prokázané dobro a často si i odepřít z vlastních výhod ve prospěch toho, koho milujeme a kdo si to zaslouhuje. Nicméně nevím, zda obyvatelé nějaké země jednají moudře, pokud se uvolí odevzdat se v poslušnosti, vložit

důvěru a nakonec i rozmanité výsady do rukou jednoho výjimečného člověka, který jim prokázal všechny své předpoklady je strážit, veškerou chrabrost je chránit a veškerou možnou vůli starostlivě jim vládnout. Tím spíše, že svým rozhodnutím jej odvolají z místa, kde vykonal dobro, a vyzdvihnou na místo, kde může páchat zlo. Zajisté však nelze nikomu vyčítat, že ve své dobré vůli neočekává nic špatného od osoby, jež jej doposud zahrnovala jen dobrem.

Čím to však proboha je? Jak to pojmenovat? Co je to za neblahý jev? Jaká neřest, nebo spíš nešťastná neřest vede bezpočet lidí, aby nikoliv jen poslouchali, nýbrž posluhovali, aby si nejen nechávali vládnout, nýbrž sebou nechávali vláčet, aby dovolili, že jejich majetek, ženy, děti, ba dokonce jejich vlastní životy již nebudou patřit jen a výhradně jim? Co vede všechny tyto lidi k tomu, aby se nechávali okrádat, zbídačovat a týrat – a to nikoliv vojskem či hordou barbarů, proti kterým by museli v boji nasazovat svůj život, nikoliv jakýmsi Herkulem či Samsonem, ale jediným človíčkem, který je navíc ve většině případů tím nejzženštiljším zbabělcem z celého národa, jenž se s bídou kdy zúčastnil turnaje, natožpak válečného tažení, a který jednoduše nemá dostatek síly na to, aby poroučel lidem, ba ani na to, aby obsloužil prachsprostou ženštinu?

Přiměla k tomu lidi zbabělost? Lze snad říci, že kdo slouží, je slaboch a strašpytel? Pokud před jediným člověkem ustoupí jeden, dva, tři či čtyři, pak je to věc snad podivuhodná, ale přesto pochopitelná. Zde lze snad právem říci, že se jim nedostává odvahy. Avšak co když se jedinému člověku poddá sto, ba tisíc lidí? Neměli bychom v takovém případě spíše říct, že se jim nedostává nikoli snad odvahy, ale vůle postavit se mu, že tedy nejsou zbabělí, nýbrž mu nechtějí vzdorovat?

Jaké vhodné slovo zvolit při pohledu na nikoliv sto, nikoliv tisíc lidí, nýbrž sto zemí, tisíc měst, milion mužů, kteří se nepostaví jedinému člověku, jenž s nimi jedná nanejvýš jako se sluhy a otroky? Je to opravdu zbabělost?

Vždyť každá nectnost má svou určitou přirozenou a nepřekročitelnou hranici – dva lidé se mohou bát jediného člověka, možná i deset lidí, ale pokud se jedinému člověku nevzepře tisíc lidí, milion lidí ani tisíc měst, pak nelze mluvit o zbabělosti, neboť ta přec tak daleko nesahá – stejně jako chrabrost nesahá až k tomu, aby jediný člověk ztíkal pevnost, napadl celé vojsko či vyzval na souboj celou říši.

Co je to tedy za obludnou nectnost, když si ani nezaslouží být zvána zbabělostí, když pro ni ani nelze najít dosti ošklivé jméno, když sama příroda popírá, že ji kdy stvořila, a jazyk se jí zdráhá pojmenovat?

Postav na jednu stranu padesát tisíc mužů ve zbroji, na druhou stranu právě tolik, seřaď je do bojových šiků a jedni ať jsou svobodní a bojují za svou volnost, a druhí ať se je o ni snaží připravit. Komu předpovíš vítězství, kdo podle tebe vytáhne do boje udatněji? Ti, kteří budou odměnu za prožité strasti spatřovat v uchování vlastní svobody, anebo ti, kteří za rozdané i utržené rány mohou očekávat pouze to, že zotročí své protivníky? Jedni mají stále před očima šťastné chvíle minulosti a vidinu téže radosti v budoucnu a nehledí ani tak na to, co musí zakusit v krátkém čase bitvy, jako spíše na to, co by zakoušeli navěky – oni, jejich děti a veškeré další potomstvo. Druhé bude povzbuzovat pouze slabounký plamínek chamtivosti, který při prvním závanu nebezpečí v mžiku zhasne a který nikdy nebude planout s takovou silou, aby jej neuhasila první kapička krve vyvěrající z utržené rány. Před dvěma tisíci lety svedli Miltiadés, Leónidás či Themistoklés³ v řecké zemi, v zájmu

řeckého národa a jakožto následováním hodný příklad i v zájmu zbytku světa, věhlasné bitvy, které dodnes zůstávají v paměti knih a lidí stejně živě, jako by se udály teprve včera. Co při nich mohlo takové hrstce lidí, jakou byli Řekové, dodat nikoli sílu, nýbrž odvalu postavit se tolika lodím, až jimi moře přetévalo, porazit národy tak početné, že celá řecká armáda by svým počtem nepřevýšila ani důstojnictvo nepřátelského vojska? Zjevně zde za oněch slavných dob ani tolik nešlo o souboj Řeků a Peršanů jako spíše o vítězství svobody nad otroctvím, volnosti nad majetnictvím.

S jakým úžasem posloucháme o odvaze, kterou svoboda vnáší do srdcí svých obránců! Kdo by ovšem uvěřil tomu, že v jakékoli zemi, v jakémkoli národě se kdykoli může stát, že jediný člověk utiskuje sto tisíc dalších a připravuje je o svobodu – kdo by tomu věřil, kdyby se to pouze dozvěděl z doslechu a nespátl to na vlastní oči? Pokud by se podobné věci odehrávaly jen někde v cizích a dalekých zemích a lidé by je znali jen z vyprávění, určitě by je každý považoval spíše za smyšlenky a povídky než za pravdu.

Přitom proti tyranovi není třeba bojovat, není třeba nad ním vítězit – sám pozná porážku, stačí, aby mu země odmítla sloužit. Není třeba mu nic brát, stačí mu nic nedávat. Není třeba, aby se země snažila dělat něco pro sebe, stačí, když nedělá nic proti sobě.

Zbídačovat se nechávají národy samotné a spíš si o to i samy říkají: otroctví by se totiž snadno zbavily – jen by musely chtít přestat sloužit. Lidé se zotročují sami, sami si podřezávají hrdla, a když si mají vybrat, zda chtějí být svobodnými bytostmi nebo otroky, sami zahazují svobodu a dobrovolně si nasazují jho. Sami přitakávají svému neštěstí, anebo mu spíše vycházejí vstříc.

Vůbec bych na lidi nenaléhal, kdyby je opětovně zís-

kání ztracené svobody něco stálo – ačkoli co by jim mohlo více ležet na srdci než vydobýt pro sebe přirozené právo a takříkajíc se přeměnit zpátky ze zvířete v lidskou bytost? Nežádám ovšem po lidech tak velkou odvahu, chápu, že dávají přednost pochybné jistotě života v otroctví před nejistým příslibem života ve svobodě. Avšak svobodu lze přec získat již tím, že po ní člověk zatouží – vede k ní pouhá vůle. Jak se pak může na světě vyskytnout nějaký národ, kterému by se volnost za cenu pouhého přání zdála příliš drahá a který by litoval vůle získat zpět svobodu, již by měl být připraven vykoupit i vlastní krví a jejíž ztráta musí život každého ušlechtilého člověka zbavit vší krásy a ze smrti učinit vykopení?

Oheň roste z jediné jiskřičky a stále sílí. Čím víc dřeva kolem sebe nachází, tím větší množství chce sežhnout. Avšak není třeba hasit jej vodou – stačí mu dříví odepřít a oheň stráví sám sebe, protože nebude mít co pohltit. Při- jde o veškerou sílu* a přestane planout. Totéž platí pro ty- rany – čím více loupí, vymáhají, ničí a pustoší, tím více jim člověk dává a tím více jim slouží, čímž ještě nabývají na síle a touze všechno rozmetat a zničit. Pokud jim ovšem člo- věk nic neposkytne a odepře jim veškerou poslušnost, ne- třeba žádných ran, žádného boje a tyrani zůstanou zcela na- zí a poražení, stanou se ničím – stejně jako větev uschne a zhyne, dojde-li kořeni míza a potrava.

Stateční lidé se na cestě za dobrem, po němž prahnou, nebojí nebezpečí a moudří nelitují žádné námahy. Jen zba- bělci a tupci nevědí, jak snášet zlo, ani jak nalézt dobro – spokojí se s tím, že si jej pouze přejí, jelikož však schopnost usilovat o ně je jim odepřena jejich vlastní zbabělostí, zů-

*V jiné verzi originálního textu se na tomto místě objevuje výraz „for- me“ (tvar), nikoli „force“ (síla).

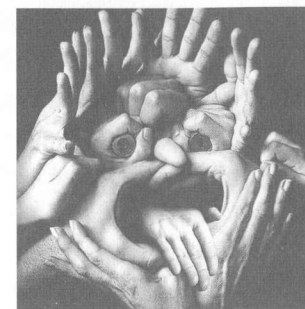
stává jim jen přirozená touha dobro chtít. Tato touha a vů- le dosáhnout všeho, co člověku přináší štěstí a spokojenost, je vlastní všem – mudrcům i nerozvážným, odvážlivcům i zbabělým. Pouze po jedné věci, nevím proč, člověk ne- touží. Tou věcí je svoboda, která je přitom něčím tak vel- kolepým a krásným, že když ji člověk ztratí, začnou se na něj valit všemožná neštěstí a jeho zotročení vezme chuť i vůni všemu ostatnímu, co je dobré! Svoboda je to jediné, po čem lidé netouží – kdyby ji chtěli, kdyby po ní zatou- žili, tak ji jistě mají. Jako by odmítali získat něco tak krás- ného jen proto, že to lze získat až příliš snadno.

Ubozí, žalostní a pošetilí lidé! Národy zarputile lpící na svém neštěstí a slepé vůči vlastnímu dobru! Dovolíte, aby vám před nosem brali nejkrásnější a nejlepší část vaší úro- dy, pustošili pole, rabovali domovy a brali si z nich všechny starobylé památky po rodičích a předcích. Žijete tak, že se nemůžete pochlubit ničím, co by bylo jen a jen vaše. Zdá se, jako by pro vás bylo bůhvíjakým štěstím, že váš majetek, rodina i samotný život nenáleží vám, nýbrž že vám byly někým propůjčeny. A přitom za vší tou újmou, neštěstím a zkázou nestojí žádné šiky nepřátel, nýbrž nepřítel jediný – navíc takový, jemuž veškerou velikost propůjčujete vy sa- motní, za něhož chodíte tak udatně do války a pro jehož slá- vu neváháte ani na chvíli vydat se na smrt. Vždyť ten, jenž vás tak ovládá, má jen dvě oči, dvě ruce a jedno jedi- né tělo a ničím se tudíž neliší od toho nejposlednějšího obyvatele vašich bezpočetných měst – snad jen tím, co mu sami dáváte, aby vás mohl ničit. Kde by vzal tolika očí, ji- miž vás špehuje, kdybyste mu je neposkytli vy sami? Jak by nabyl tolika rukou, jimiž vás ubíjí, kdyby si je nebral přímo od vás? A odkud má nohy, kterými zadupává vaše města do země, když ne od vás? Cožpak vás ovládá ještě nějakou ji-

nou mocí než tou, kterou jste mu vy sami svěřili? Cožpak by se vás odvážil napadnout, kdybyste mu v tom vy sami nebyli nápomocni? Co by vám mohl udělat, kdybyste vy sami nehostili toho zlosyna, jenž vás okrádá, kdybyste nebyli komplici vraha, který vás zabíjí, a nezrazovali sami sebe?

Oséváte svá pole, aby je mohl pustošit. Zvelebujete a naplňujete vlastní domovy, abyste mu je nechali vydrancovat. Vychováváte dcery, aby měl čím ukojit své choutky. Živíte děti, aby je odvedl do války, vyvedl na jatka a udělal z nich služebníky své chtivosti a nástroje své pomsty. Trápíte svá těla do úmoru, aby se mohl hýčkat nejrůznějšími slastmi a ukájet se ve špinavých a nízkých rozkoších. Oslabujete sami sebe, jen aby on byl silnější a aby vás pevněji držel na uzdě. A od všech těchto nespravedlností, které by ani to nejsprostší zvíře nevydrželo snášet, byste se mohli osvobodit, kdybyste se pokusili nikoli něco podniknout, nýbrž jen chtít. Nikoliv přímý čin, ale pouhopouhé přání.

Odhodlejte se přestat sloužit, a rázem budete svobodní. Nechci po vás, abyste na tyrana zaútočili a pokoušeli se jej svrhnout. Jednoduše jej přestaňte podpírat a uvidíte, že se nakonec zhroutí a roztříští jako ohromný kolos, pod nímž byl zničehonic stržen podstavec.

Lékaři mají bezpochyby pravdu, když radí, aby se na nevyléčitelné rány nesahalo. A proto určitě jedním pošetile, chci-li dělat kázání lidem, kteří již dávno ztratili veškerý cit a přestali vnímat svůj neduh, čímž jen potvrzují smrtelnost vlastní choroby. Pokusme se však alespoň dopátrat, jak se mohla sveřepá vůle sloužit v lidech zakořenit natolik, že i samotná láska ke svobodě se dnes jeví jako něco nepřírozeného.

V prvé řadě je podle mne nepochybné, že kdybychom si uchovali práva, jež nám do vínku dala příroda, a řídili se vším tím, co nás příroda učí, pak bychom zcela přirozeně poslouchali vlastní rodiče, řídili se rozumem a nikomu bychom nesloužili. K poslušnosti vlastnímu otci a matce nás nabádá samotná naše přirozenost a každý člověk si tuto povinnost uvědomuje ve svém nitru.* Otázkou, zda se rodíme s rozumem či nikoli, se zevrubně zabývali mnozí učenci i celá řada filozofických škol. Já si na tomto místě dovoluji tvrdit – a určitě nebudu daleko od pravdy – že ve své duši nosíme jakési přirozené semínko rozumu, které díky dobré radě a správnému vedení může vykvést v ctnost a které

* Autor zde doslova říká: „každý to ví v sobě i pro sebe“.